

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата юридичних наук, доцента,
старшого наукового співробітника відділу проблем аграрного,
земельного, екологічного та космічного права
Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України
Красіліч Наталії Дмитрівни
на дисертацію КОВТУНА Дмитра Сергійовича на тему:
«Правові засади відшкодування шкоди, заподіяної лісовому фонду
України у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Дисертаційна робота Д.С. Ковтуна присвячена комплексному дослідженню правових засад відшкодування шкоди, заподіяної лісовому фонду України у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації.

Актуальність обраної теми є беззаперечною і зумовлена безпрецедентними масштабами шкоди, завданої лісовому фонду України внаслідок збройної агресії РФ. У зв'язку з цим особливого значення набуває формування ефективного правового механізму оцінки, обліку та відшкодування шкоди, заподіяної лісовому фонду. В роботі вперше у вітчизняному правознавстві проаналізовано теоретичні засади та механізм відшкодування шкоди, заподіяної лісовому фонду України у зв'язку зі збройною агресією РФ.

Дослідження правових засад відшкодування такої шкоди є важливим також у контексті забезпечення міжнародно-правової відповідальності держави-агресорки, реалізації принципу «забруднювач платить», а також створення належних правових передумов для відновлення лісових екосистем і післявоєнної відбудови України відповідно до сучасних екологічних стандартів та євроінтеграційних зобов'язань держави. Слід зазначити, що актуальність теми дисертації обґрунтовується також своєчасністю такого комплексного дослідження, присвяченого

ґрунтовному аналізу правових засад відшкодування шкоди, заподіяної лісовому фонду України у зв'язку зі збройною агресією РФ. Тому дисертація Д. С. Ковтуна має не лише наукове, а й істотне теоретико-правове значення, зумовлене сучасними потребами еколого-правової науки й практики.

Дисертаційна робота пов'язана з пріоритетними напрямками державної екологічної політики та розвитку науки у сфері охорони довкілля і підтверджується тим, що вона виконана в межах фундаментальної відомчої науково-дослідної теми відділу проблем аграрного, земельного, екологічного та космічного права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України «Правове регулювання аграрних та довкіллевих відносин в умовах подолання наслідків військової агресії та євроінтеграції України».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Виконаному дослідженню притаманний належний ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих дисертантом. Достовірність сформульованих у дисертації положень, висновків та рекомендацій обумовлена чіткістю постановки дисертантом завдань дослідження та їх послідовним вирішенням в дисертаційній роботі. Все це дозволило отримати важливі результати, суть яких полягає в тому, що вперше в правовій науці проведене комплексне дослідження теоретико-правових засад відшкодування шкоди, заподіяної лісовому фонду України у зв'язку зі збройною агресією РФ, а також науково обґрунтована авторська концепція, що така шкода є самостійним різновидом воєнної екологічної шкоди, яка має комплексний характер та охоплює ресурсний, екосистемний, кліматичний, економічний і безпековий виміри, а тому не може розглядатися виключно як шкода природному ресурсу у традиційному розумінні.

В роботі логічно сформульована мета дослідження як формування правового механізму відшкодування шкоди, заподіяної лісовому фонду України у зв'язку зі збройною агресією РФ. Із цієї мети випливає значний комплекс завдань, поставлених перед дослідженням, які дисертантом послідовно розкриваються в роботі.

Виконаному дослідженню притаманний належний ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих дисертантом. Достовірність сформульованих у дисертації положень, висновків та рекомендацій обумовлена чіткістю постановки автором завдань дослідження і їх послідовним вирішенням в дисертаційній роботі. Все це дозволило отримати важливі результати, суть яких полягає в тому, що вперше в правовій науці проведено комплексне дослідження теоретико-правових засад оптимізації законодавства України у сфері забезпечення екологічної безпеки; доведено необхідність та доцільність його побудови на базі системного аналізу національного законодавства та норм міжнародного і європейського екологічного права; запропоновано методологічні підходи до моделювання законодавства України у сфері забезпечення екологічної безпеки з метою його оптимізації.

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, є достатньо обґрунтованими. Їх достовірність забезпечується використанням сучасної методології наукового дослідження, комплексним аналізом національного законодавства, міжнародно-правових актів, практики їх застосування, а також значним обсягом опрацьованих наукових джерел. Для обґрунтування результатів дослідження автором ретельно дібраний нормативно-правовий та емпіричний матеріал, який логічно опрацьований. Предметом дослідження автора стали понад 260 джерел: наукові праці (монографії, статті, дисертації) з проблем теорії права, екологічного, природоресурсного, міжнародного,

адміністративного, цивільного та інших галузей права, акти законодавства України, відповідне законодавство деяких зарубіжних країн, міжнародні акти, практика застосування національного законодавства та практика застосування міжнародно-правових норм в обраній сфері дослідження.

Вагомість теоретичних висновків та практичних рекомендацій дисертації забезпечується і старанно дібраним методологічним інструментарієм, який становить систему взаємопов'язаних загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, застосування яких сприяло всебічному дослідженню правового механізму відшкодування шкоди, заподіяної лісовому фонду України у зв'язку зі збройною агресією. Автор використовує і коректно поєднує методи аналізу та синтезу (1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3), метод узагальнення (1.3), логіко-семантичний (1.1, 1.3, 1.4, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4), формально-юридичний (догматичний) (1.1, 1.3, 2.4), порівняльно-правовий (2.3, 2.4), інтердисциплінарний (1.1, 1.2, 1.4) методи. Це дозволило забезпечити дисертаційному дослідженню комплексний характер та належний рівень аргументації сформульованих висновків. Висновки логічно випливають із проведеного дослідження та відповідають поставленим меті й завданням.

Структура дисертації є логічною та внутрішньо узгодженою. Робота складається зі вступу, двох розділів, восьми підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Матеріал викладено послідовно, аргументовано та з дотриманням вимог академічного стилю.

Дисертація Д.С. Ковтуна містить багато цікавих пропозицій і висновків, які належним чином обґрунтовані, характеризуються високим ступенем наукової достовірності, а тому заслуговують на схвалення і підтримку. Достовірність сформульованих у дисертації положень, висновків та рекомендацій обумовлена чіткістю постановки дисертантом завдань дослідження та їх послідовним вирішенням в дисертаційній роботі.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація Д.С. Ковтуна є першим в Україні теоретико-правовим дослідженням проблем відшкодування шкоди, заподіяної лісовому фонду України, заподіяної збройною агресією РФ як самостійного різновиду воєнної екологічної шкоди, має комплексний характер та охоплює ресурсний, екосистемний, кліматичний, економічний і безпековий виміри. Висновки та пропозиції, що містяться у роботі, характеризуються належним рівнем наукової новизни та мають теоретичне і практичне значення для розвитку екологічного права і практики його застосування.

Позитивної оцінки заслуговує концептуальний підхід відшкодування шкоди, заподіяної лісовому фонду внаслідок воєнних дій, який ґрунтується на поєднанні компенсаційної, реституційної та системно-відновлювальної складових і передбачає відновлення не тільки лісових ресурсів, а і екосистемних функцій та послуг лісів.

Розглядаючи проблеми юридичної природи забезпечення екологічної безпеки, автором обґрунтовуються особливості оптимізації законодавства в даній сфері, зокрема, багатогранний, комплексний характер системи законодавства, що обумовлює необхідність його систематизації та кодифікації, гармонізації й адаптації. У зв'язку з цим висловлюється слушна думка щодо необхідності інтеграції концепції екосистемних послуг у національний механізм відшкодування екологічної шкоди, заподіяної внаслідок збройної агресії РФ, зокрема шляхом законодавчого закріплення поняття «екосистемні послуги лісів», розроблення спеціального законодавства у сфері екосистемних послуг та внесення відповідних змін до методик визначення шкоди довкіллю.

На підставі аналізу міжнародно-правової практики дисертант обґрунтовує слушну позицію, що сучасне міжнародне право визнає обов'язок держави-агресорки забезпечити повне відшкодування шкоди, завданої лісовому фонду, включаючи компенсацію як матеріальних втрат

лісових ресурсів, так і екологічної шкоди, пов'язаної з деградацією лісових екосистем та втратою їхніх природних функцій. Такий підхід має бути врахований при подальшому вдосконаленні законодавства України щодо відшкодування шкоди, завданої лісовому фонду внаслідок збройної агресії. Разом з тим, на думку автора, сучасні міжнародно-правові механізми відповідальності держав для забезпечення оперативного й ефективного відшкодування шкоди, заподіяної довкіллю України внаслідок збройної агресії РФ, недостатньо ефективні, у зв'язку з чим обґрунтовується необхідність формування спеціального міжнародного компенсаційного механізму для України.

Представляють науковий інтерес та схвалення також пропозиції: щодо правового розуміння екологічної шкоди в умовах війни як комплексної категорії, що поєднує шкоду природним ресурсам, екосистемам, біорізноманіттю та екосистемним послугам; щодо адаптації національного лісового законодавства до європейських стратегій сталого управління лісами, кліматичної політики та екосистемного підходу, та інші.

Теоретичне та практичне значення результатів дослідження. Теоретичне значення дисертаційного дослідження полягає у розвитку доктрини довкілльового права щодо відшкодування шкоди, завданої лісовому фонду внаслідок збройної агресії. У роботі запропонований комплексний науковий підхід до правового регулювання відшкодування шкоди лісовому фонду як самостійному об'єкту правової охорони в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення; удосконалено понятійно-категоріальний апарат шляхом уточнення змісту «шкода лісовому фонду, завдана воєнною агресією», «відшкодування шкоди лісовому фонду», «екологічні репарації», «компенсаційні заходи щодо відновлення лісів»; обґрунтовано необхідність формування спеціального міжнародного компенсаційного механізму відшкодування екологічної

шкоди, завданої лісовому фонду України внаслідок збройної агресії, із використанням досвіду міжнародних компенсаційних комісій та сучасних міжнародних механізмів для України.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання у нормотворчій діяльності – при вдосконаленні довкілєвого законодавства, законодавства про оцінку та відшкодування екологічної шкоди; у правозастосовній діяльності - під час документування, оцінки та відшкодування шкоди лісовому фонду; у міжнародно-правовій діяльності України - під час формування доказової бази для міжнародних судових та компенсаційних механізмів, підготовки вимог про стягнення репарацій та інших форм міжнародно-правової відповідальності держави-агресорки за екологічну шкоду; у науково-дослідній сфері – як теоретичне підґрунтя для подальших досліджень проблем правової охорони лісів, екологічної відповідальності, міжнародного екологічного права та відшкодування шкоди природним ресурсам; у навчальному процесі – в процесі викладання дисциплін «Екологічне право», «Лісове право», «Міжнародне екологічне право», а також при підготовці підручників, навчальних посібників і методичних матеріалів.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження в цілому, його актуальність та практичне значення, слід висловити окремі зауваження та побажання для подальшого використання в наукових дослідженнях.

1. У роботі автором досить докладно обґрунтовано особливості правової природи шкоди, завданої лісовому фонду внаслідок збройної агресії, однак недостатньо чітко визначено її місце в системі видів екологічної шкоди. Проте доцільно було б висловити свою думку та проаналізувати співвідношення категорій «екологічна шкода», «шкода довкіллю», «шкода лісовому фонду» та

«екосистемна шкода», оскільки в сучасній доктрині екологічного права такі категорії використовуються, але відсутній єдиний підхід до їх розуміння.

2. Автор переконливо обґрунтовує концепцію екосистемних послуг як одну з ключових теоретико-правових основ формування сучасного механізму відшкодування шкоди довкіллю. Разом з тим, потребувало б додаткового висвітлення питання співвідношення шкоди лісовому фонду як самостійному об'єкту правової охорони та екосистемної шкоди, пов'язаної з втратою біорізноманіття, екосистемних послуг і природоохоронних функцій лісів.
3. В міжнародному праві форми відшкодування шкоди (реституція, компенсація, сатисфакція) мають різну правову природу, а щодо відшкодування шкоди лісовому фонду їх застосування є неоднозначним. У роботі основну увагу зосереджено на компенсаційних механізмах відшкодування шкоди, тоді як питання застосування інших форм міжнародно-правової відповідальності держави-агресорки, зокрема реституції та сатисфакції, висвітлено фрагментарно. Водночас аналіз їх потенціалу у сфері відновлення пошкоджених лісових екосистем міг би суттєво збагатити результати дослідження. Дискусійним видається питання щодо можливості застосування реституції як форми відшкодування шкоди, завданої лісовому фонду, оскільки відновлення попереднього стану лісових екосистем у багатьох випадках є фактично неможливим або потребує тривалого часу. У зв'язку з цим доцільним був би більш детальний аналіз співвідношення реституції та компенсації у механізмі відшкодування екологічної шкоди. Автор обґрунтовано виходить із пріоритетності компенсації як способу відшкодування шкоди, однак потребує додаткового дослідження питання щодо можливості розгляду екологічного відновлення та

лісовідновлення як особливої форми реституції у міжнародно-правових відносинах, пов'язаних із відшкодуванням шкоди, завданої лісовому фонду внаслідок збройної агресії.

4. Підтримуючи запропоновану автором концепцію міжнародного компенсаційного механізму для України, більш детального висвітлення потребують правові підстави використання конфіскованих активів РФ та пов'язаних з нею осіб як джерела наповнення компенсаційного фонду з урахуванням принципу державного імунітету та сучасної міжнародної практики. Окремого дослідження потребують також правові гарантії виконання рішень компенсаційної комісії та механізми забезпечення фактичного надходження коштів до компенсаційного фонду.

Наведені зауваження мають дискусійний, рекомендаційний характер і не знижують її високого наукового рівня. Переважна більшість наведених зауважень стосуються напрямів можливих подальших наукових досліджень у відповідній сфері. Вони не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації та свідчать про актуальність, багатоаспектність і наукову складність порушених автором проблем, необхідність подальших наукових досліджень у вказаному напрямку.

Повнота викладених результатів дослідження у наукових публікаціях. Основні результати дисертації Ковтуна Дмитра Сергійовича достатньою мірою відображені у 28 наукових публікаціях автора, 1 (у співавторстві) - у міжнародному науковому журналі, що індексується у базі даних Web of Sciences, 3 - у виданнях України, які входять до переліку фахових з юридичних наук (категорія Б). В цих публікаціях достатньою мірою охоплено всі розділи дисертації, вони вийшли в світ заздалегідь і адекватно відображають основні положення та висновки дисертаційного дослідження. Основні положення і результати дисертації

належно апробовані автором на 24 науково-практичних заходах: міжнародних і всеукраїнських конференціях та круглих столах.

Академічна доброчесність. Під час ознайомлення з дисертацією та науковими публікаціями фактів порушень принципів академічної доброчесності не виявлено. Дисертація є самостійною науковою працею, а використані наукові положення та результати інших авторів містять належні посилання на відповідні джерела. Робота оформлена згідно з нормативними вимогами, передбаченими для такого виду робіт, написана державною мовою з дотриманням наукового стилю. Дисертаційна робота Ковтуна Дмитра Сергійовича є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Загальний висновок

Дисертація Ковтуна Дмитра Сергійовича на тему: «Правові засади відшкодування шкоди, заподіяної лісовому фонду України у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації» є завершеним, самостійним і цілісним науковим дослідженням, у якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що мають істотне значення для розвитку науки екологічного права. За своєю актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю і достовірністю висновків, науковою і практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертантом наукових працях, а також за оформленням дисертація відповідає вимогам, передбаченим законодавством України щодо дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», а саме п.п. 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січні 2022р.

№ 44 (із відповідними змінами та доповненнями). А сам дисертант Ковтун Дмитро Сергійович заслуговує присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

**старший науковий
співробітник відділу проблем
аграрного, земельного,
екологічного та космічного
права Інституту держави і
права імені В.М. Корецького
НАН України, кандидат
юридичних наук, доцент**

Н.Д. Красіліч